

הזינוק במעשי הרצח בחברה הערבית

אפרים לביא, מוחמד ותד, מאיר אלרן | 16 במאי, 2023 | גיליון 1725

מאז הוקמה הממשלה הנוכחית בתחילת 2023, זינק מספר הנרצחים בחברה הערבית ביותר מפי שניים בהשוואה לאותה תקופה בשנה הקודמת. על רקע ההאטה בפשיעה והירידה במספר מקרי הרצח בחברה הערבית בשנה שעברה, נוצר רושם כי נושא הפשיעה בחברה זו אינו עומד בראש סדר העדיפויות של הממשלה כיום. אם הממשלה לא תשכיל להירתם מיד להתמודדות יעילה עם אתגר חמור זה, המהווה איום על הביטחון הפנימי, צפויה החרפה ניכרת, העלולה לגלוש לממדים ולמרחבים שלא הכרנו בעבר ולסכן את הביטחון הלאומי. הפתרון המערכתי מצוי ביישום התוכניות הקיימות: תוכנית החומש 549 למאבק באלימות ובפשיעה, תוכנית החירום "מסלול בטוח" ותוכנית החומש מס' 550 לטיפול בנושאים כלכליים וחברתיים, המחוללים את התופעה, תוך שיתוף בין גופי הממשלה, הרשויות המקומיות הערביות וההנהגה הערבית.

אף כי קיימות סיבות חברתיות פנימיות לעלייה באלימות ובפשיעה בחברה הערבית, ואחריות לכך מוטלת גם עליה ועל מנהיגותה, מאמר זה מבקש להתמקד בהשלכות של מדיניות הממשלה הנוכחית בטיפול בתופעה ולהתריע מפני הסכנות העולות מכך.

מתחילת שנת 2023 חלה עלייה ניכרת בתופעות האלימות החמורה והפשיעה המאורגנת בחברה הערבית בישראל. מספר מעשי הרצח הגיע להיקף חסר תקדים בהשוואה לתקופה המקבילה בשנה הקודמת, ויותר מכל נתון שנרשם אי פעם בעבר. בראייה שנתית, מדובר על אפשרות שמספר הנרצחים והנרצחות הערבים אזרחי ישראל יגיע ליותר מ-200. זאת, בהשוואה ל-106 בשנה החולפת, שבה נרשמה, לראשונה, ירידה של 16 אחוזים במספר הנרצחים, שעלה בהתמדה בשנים שלפני כן (2018, 74 – 2019, 94 – 2020, 100 – 2021 – 115 נרצחים).

למקרי הרצח המתרחשים בהתמדה (ולמגמה אקספוננציאלית צפויה), נודעת השפעה פסיכולוגית-חברתית מטלטלת על החברה הערבית. עיקרה - אובדן הביטחון האישי של אזרחי ישראל הערבים, המשליך על שגרת היומיום ועל האמון במדינת ישראל ובמוסדותיה, ותחושה כי המדינה נוטשת אותם ומגלה אדישות לגורלם.

נראה כי מספר גורמים אחראים לזינוק במקרי הרצח ולהחמרה באלימות ובפשיעה. ביניהם, המצוקה שאליה נקלעו משפחות הפשע המרכזיות בחברה הערבית, בעקבות הפעולות האפקטיביות שננקטו נגדן במסגרת תוכנית "מסלול בטוח" במהלך 2022. מצוקה זו הביאה לפיצול כוחות, בחלקו מכון, בתוך כל אחת ממשפחות הפשע ול"חלוקת עבודה" ביניהן באזורי משנה. התפתחות זו הגדילה את מספר קבוצות הפשע וגרמה לריבוי סכסוכים פנימיים ביניהן. לכך יש להוסיף את הזמינות של כלי נשק בחברה הערבית, עקב מה שמסתמן כהצפה באמצעי לחימה, שמקורם בעיקר מירדן והגדה המערבית.

בציבור הערבי הייתה ציפייה גבוהה להצלחתן של התוכניות הממשלתיות לטיפול בפשיעה ובאלימות, שביישומן חלה תנופה ניכרת ב-2022. זו התבטאה בתיאום הדוק בין משרדי הממשלה והגופים השונים (ביניהם משטרת ישראל, המל"ל, השב"כ, רשות המיסים, הרשות להלבנת הון ומשרדי הממשלה), בהובלתו של סגן השר יואב סגלוביץ ובגיבוי מובהק של ראש הממשלה והקבינט המדיני-ביטחוני. זאת, בצד תנופה מחודשת בקידום תוכנית החומש השנייה (מס' 549), ומעל לכל – ביישום מערכתי מדוקדק ואיכותי של תוכנית החירום הלאומית "מסלול בטוח" למאבק בפשיעה בחברה הערבית, שהובילה משטרת ישראל תוך התגייסות משרדי הממשלה ורשויות האכיפה, לרבות יועמ"ש הממשלה ופרקליטות המדינה. כל התוכניות האלו גובשו ויושמו בשיתוף מלא עם נציגי החברה הערבית, ברובד הארצי והמקומי. הן נועדו לייצר מענה רב-ממדי ורב-זרועי מתוזמן ומסונכרן מול הפשיעה המאורגנת והאלימות בחברה הערבית. ואכן, ההבנה בציבור הייתה, כי יש בתוכניות אלו כדי להביא למיטוט ארגוני הפשיעה, להפחתת האמצעים הכלכליים שלהם ולצמצום מספר כלי הנשק הבלתי-חוקיים שבידיהם.

הצטרפותה ההיסטורית של מפלגה ערבית (רע"מ) לקואליציה הממשלתית, עם הבטחתה להעמיד את נושא המאבק בפשיעה ובאלימות בראש סדר העדיפויות, הפיחה תקווה בציבור הערבי כי נסללה הדרך המעשית להסרת קללה זו מקרבם, גם אם הדבר יארך זמן. אישי ציבור ומנהיגים בחברה הערבית התחייבו במוצהר למלא את חלקם בצמצום תופעות האלימות והפשעה. זאת, בין היתר, באמצעות עידוד הציבור לשתף פעולה עם המשטרה, הוקעה וגינוי פושעים ועבריינים, מניעת לגיטימציה חברתית להפעלת אלימות פיזית כלפי נשים ולרצח על רקע חילול כבוד המשפחה, והתנגדות להחזקת נשק ולכל שימוש בו. כיום, מתמקדים קולותיהם בביקורת חריפה על הרפיון מצד המדינה בטיפול בפשיעה.

נראה, אפוא, כי ההאטה שחלה מאז הקמת הממשלה הנוכחית בפעילותן של מערכות הממשל כלפי החברה הערבית בכלל, ושל מנגנוני האכיפה כלפי משפחות הפשע והעבריינים בפרט, היא הגורם המשפיע המכריע והמידי לעלייה בפשיעה. גישתה של הממשלה באה לביטוי גם ברפיון ביישומן של חלק מהתוכניות המוזכרות ובהפסקת חלק מהן - ביניהן התוכנית "עוצרים את הדימום", בשיתוף הג'וינט, שנועדה לקדם מניעת פשיעה ואלימות ברשויות המקומיות הערביות. בציבור הערבי רואים בכך נסיגה מסוכנת ממה שנראה כטיפול יעיל בפשיעה ובאלימות, על בסיס מפגש אינטרסים בין החברה הערבית למדינה.

הציבור הערבי ומנהיגותו ברמה הארצית והמקומית, מתייחסים בחוסר אמון ובספקנות להכרזותיו של השר לביטחון לאומי כי הוא נחוש למגר את הפשיעה, וכי בכוונתו לקיים שיח שוטף מול מנהיגים מהחברה הערבית ולהוביל בעצמו את תוכנית "מסלול בטוח" למלחמה בפשיעה המאורגנת. זאת, נוכח המציאות המדממת והעדיפויות המסתמנות של השר, כמו למשל בעניין הקמת "המשמר הלאומי", הנתפס בחברה הערבית כמכון נגדה. כך, על אף המאמצים שמשקיעה המשטרה בהתמודדות עם האלימות והפשיעה, התחושה בציבור הערבי היא שהמוטיבציה שהייתה קיימת בעבר אצל גורמי הממשל והאכיפה נבלמה, והמסקנה הרווחת בקרבם היא, כי הטיפול המערכתי בפשיעה ירד בסדר העדיפויות הלאומי.

החלטת הממשלה להקים "משמר לאומי" שעתיד לטפל גם בפשיעה בחברה הערבית ולשמור על השקט בערים המעורבות, מטרידה את החברה הערבית. לכך נוסף הסברו של שר המורשת (עמיחי אליהו, עוצמה יהודית), לפיו גוף זה לא יפעל נגד יהודים, אלא נגד אזרחי המדינה שמזדהים עם האויב, ויילחם בפרוטקשן לאומני, פשיעה חקלאית לאומנית, גניבות נשקים, הטרדות מיניות ואונס על רקע לאומני. להתבטאויות מסוג זה יש השפעה רעילה על היחסים בין ערבים ליהודים והן אינן תורמות כלל למאבק נגד הפשיעה בחברה הערבית.

קונקרטי, טרם מונה גורם בכיר לריכוז, תיאום ותכלול הפעילות בין משרדי הממשלה והאכיפה השונים במסגרת "מסלול בטוח" וטרם גובשה תוכנית עבודה סדורה עבורם. הדבר פוגע ביעילות שהייתה לחיבור בין כלל התוכניות ופעילויות המניעה, הסיכול והאכיפה; בעלי התפקידים החדשים במשרדי הממשלה הרלוונטיים טרם גיבשו תוכניות עבודה הנוגעות לחלקם במימוש תוכניות החומש לחברה הערבית. גם גיבוש הצעות חוק בעניין הפשיעה המאורגנת, עם משרד המשפטים, נמצא בדעיכה; שיתוף הפעולה בין המשרד לביטחון לאומי וגורמי האכיפה לבין ראשי הרשויות המקומיות, החיוני להתמודדות עם הפשיעה, לוקה בחסר. זאת, בין היתר, בשל חוסר האמון מצד ראשי הרשויות בשר העומד בראש המשרד, על רקע עמדותיו המוצהרות כלפי החברה הערבית, והתבטאותו של מפכ"ל המשטרה, שייחס את הרציחות להיבט חברתי-תרבותי; משטרת ישראל עמוסה בטיפול באתגרים אחרים, בין אם מדובר בתחום הביטחוני מול הטרור הפלסטיני ובין אם בהתייחסות הנדרשת למחאה הציבורית הגואה כנגד ה"רפורמה המשפטית".

על רקע זה, ביישובים ערביים נערכות הפגנות שבהן מושמעת מחאה חריפה על ההתדרדרות במצב הביטחון האישי וביקורת על אוזלת ידה של המשטרה. כן מופנית קריאה לרשויות המדינה לפעול, במהירות ובנחישות, כדי לבלום את ארגוני הפשיעה שהשתלטו על רוב תחומי החיים, משבשים את שגרת החיים וזורעים ייאוש ופחד בקרב התושבים.

סיכום

העלייה התלולה בפשיעה ומעשי הרצח בחברה הערבית עלולה לערער את היציבות ואת ביטחון הפנים, לפגוע ביחסי יהודים-ערבים ובאמון הציבור הערבי במדינה ובמערכות האכיפה.

על קברניטי המדינה ומנהיגי הציבור, יהודים וערבים, להכיר בסכנות אלה ולחדש בדחיפות את המאמץ לצמצום הפשיעה בחברה הערבית, על ידי:

- חידוש מתן העדיפות למאבק באלימות ובפשיעה ברמה הלאומית, אימוץ וחיזוק האסטרטגיה הרב-תחומית של הממשלה הקודמת ויישומה בתיאום רב-ממדי.
- חיזוק מעמדה ויכולותיה של המשטרה, לרבות בתחום הטכנולוגי, כך שתוכל למלא ביעילות ובעדיפות גבוהה את משימותיה בהתמודדות נגד ארגוני פשיעה.
- קיום דיאלוג רצוף עם החברה הערבית ברמה הארצית והמקומית, ושילובה במאבק בפשיעה.
- חיזוק יכולת המשילות של הרשויות המקומיות, שאמורות ליישם את התוכניות בתחומי האחריות שלהן.
- הפסקת תופעות השנאה והגזענות נגד האזרחים הערביים והוקעתן.

עורכי הסדרה: ענת קורץ ואלדד שביט